

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari

Xilola Qosimjon-qizi Xamroqulova
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni shakllantirishning ahamiyati, mazmuni hamda pedagogik-psixologik xususiyatlari haqida fikr yuritilgan hamda nazariy ma'lumotlar keltirigan. Shuningdek, bolalarning emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar, ijtimoiy moslashuv jarayoni va samarali metodlar tahlil qilinadi. Maqolada ta'lim jarayonida ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuvlar ham bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar, boshlang'ich ta'lim, emotsional rivojlanish, pedagogik yondashuv, psixologik xususiyatlar, kommunikativ kompetensiya

Pedagogical and psychological characteristics of the formation of socio-emotional skills in primary school students

Khilola Qosimjon-kyzi Khamrokulova
Namangan branch of Tashkent International University of Chemistry

Abstract: This article discusses the importance, content and pedagogical and psychological characteristics of the formation of socio-emotional skills in primary school students and provides theoretical information. It also analyzes the factors affecting the emotional development of children, the process of social adaptation and effective methods. The article also describes innovative approaches to the development of socio-emotional skills in the educational process.

Keywords: socio-emotional skills, primary education, emotional development, pedagogical approach, psychological characteristics, communicative competence

So'nggi yillarda ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat akademik bilimlari, balki ularning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni shakllantirish muhim pedagogik-psixologik vazifa sifatida namoyon bo'ladi. Chunki aynan shu davrda bolalarda o'z-o'zini anglash, his-tuyg'ularini boshqarish,

atrofdagilar bilan samarali muloqot qilish kabi muhim hayotiy kompetensiyalar shakllana boshlaydi.

Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi. Bolaning maktabga borishi, uning psixologik rivojlanishi va xulq-atvoridagi o'rni nihoyatda katta. Bu davrda axloqiy xatti-harakat qoidalari o'zlashtiriladi, shaxsning ijtimoiy yo'nalishi tarkib topa boshlaydi.[2]

Ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar bolaning nafaqat o'quv faoliyatida, balki kundalik hayotida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish pedagog va psixologlar oldidagi dolzarb vazifalardan biridir.

Kichik maktab yoshdagi bolalarning ijtimoiy va hissiy rivojlanishining ahamiyati yaqqol ko'rinib turibdi, chunki aynan kichik maktab yoshdagi davrda axloq asoslari qo'yiladi, o'ziga va boshqalarga nisbatan individual munosabatlar shakllanadi va mustahkamlanadi. Bolaning ijtimoiylashuvining muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning hissiy va axloqiy sohasining rivojlanish darajasiga bog'liq. His-tuyg'ular kognitiv jarayonlarni va harakatlarning tabiatini tartibga soladi.

Kichik maktab yoshdagi bolalarning hissiy rivojlanishi muammosi dolzarbdir, chunki bu aqliy jarayon har qanday shakldagi bola faoliyatining va umuman uning xatti-harakatlarining ajralmas qismidir. Maktabning birinchi sinfiga kelgan bolalarda ijtimoiy motivlar ustunlik qiladi. Bu motivlar atrofdagilar orasida yangi mavqeni egallash, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan va baholanadigan faoliyat bilan bog'liq bo'lgan motivlardir [2].

Ta'lim muassasalarida va uyda bolalar hissiy stressni boshdan kechiradilar, bu ularning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi va hissiy va aqliy rivojlanishida nomutanosibliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Kichik maktab yoshdagi bolaning psixologik rivojlanishining har qanday mexanizmining buzilishi bolaning keyingi rivojlanishiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ijtimoiy-emotsional sohani o'rganish N.N.Avdeeva, L.S.Vygotskiy, M.I.Lisina, G.X.Mazitova, S.Yu.Meshcheryakova, R.J.Muxamedraximov, M.V.Lavrentieva va boshqalar kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borildi. [1]

O'qituvchilar bolalar bilan muloqotda mehr-muhabbat bilan saxiylik ko'rsatishdi. Bolalar kattalarning doimiy g'amxo'rliqi va qo'llab-quvvatlashiga ishonch bilan tayanishlari kerak. Bu hissiy farovonlik, qulaylik hissini yaratadi va o'zini erkin ifoda etishga yordam beradi. Kattalar hissiy ifoda etishda ziqna bo'lganda, bolalar atrofda bo'layotgan narsalarga befarq bo'lib, sovuqqonlik va yolg'izlikni rivojlantiradilar.

Maktabda pedagog-o'qituvchilar barcha bolalarga teng munosabatda bo'lish juda muhimdir. Ba'zi bolalarni boshqalarga qarshi qo'yish yoki ularni taqqoslash qabul qilinishi mumkin emas. Chetga qo'yilgan va o'zini chetga olgan bolalarga e'tibor qaratish, ularning muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish, qobiliyatlari va insoniy fazilatlarini e'tirof etish va ularning muammolarini tushunish juda muhimdir. Faqat

tenglik, o'zaro qabul qilish va hurmat muhitida kattalar bolalarni ma'naviy qadriyatlar bilan tanishtirishlari, ularni insoniy tajriba dunyosiga ochishlari va ularga nafaqat mehr-shafqatni, balki boshqalarning hayotiga hissa qo'shishni ham o'rgatishlari mumkin.

Bola bilan hissiy jihatdan qulay psixologik muhit yaratish, muloqot qilish va hamkorlik qilishda biz bir qator muhim qoidalarga amal qilish lozim:

- agar bola doimiy ravishda tanqid qilinsa, u nafratlanishni o'rganadi;
- agar bola adovatda yashasa, u tajovuzkorlikni o'rganadi;
- agar bola masxara qilinsa, u o'zini chetga oladi;
- agar bola maqtovg'a sazovor bo'lsa, u minnatdor bo'lishni o'rganadi;
- agar bola tanbeh bilan ulg'aygan bo'lsa, u aybdorlik hissi bilan yashashni o'rganadi;
- agar bola bag'rikenglikda o'ssa, u boshqalarni qabul qilishni o'rganadi;
- agar bola rag'batlantirilsa, u o'zini qadrlashni o'rganadi;
- agar bola xavfsiz joyda yashasa, u odamlarga ishonishni o'rganadi;

Ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar (IEK) - bu odamlarga o'z his-tuyg'ularini aniqlash va boshqarish, nizolarni muvaffaqiyatli hal qilish, boshqalarni tushunish va ularga hamdardlik bildirish, ijobiy munosabatlarni o'rnatish va saqlab qolish, axloq qoidalariga amal qilish, o'zlarining ma'lumotnoma jamoalariga konstruktiv hissa qo'shish va maqsadlarni belgilash va ularga erishish imkonini beradigan ko'nikmalar.

Ushbu "kognitiv bo'lmagan" ko'nikmalarni belgilash uchun turli xil atamalar qo'llaniladi:

- yumshoq ko'nikmalar;
- 21-asr ko'nikmalari;
- hissiy aql...

Ro'yxatda keltirilgan barcha tushunchalar qamrov doirasi va qo'llanilish konteksti jihatidan bir-biridan farq qiladi, ammo o'xshash xususiyatlarga ega: kognitiv qobiliyatlardan kontseptual mustaqillik, ijtimoiy moslashuvning umumiy qiymati, vaqt o'tishi bilan nisbiy barqarorlik, ta'sir natijasida o'zgarish potentsiali, vaziyatga bog'liq namoyon bo'lish.

Ijtimoiy emotsional ko'nikmalar (SEL) o'quvchilarga quyidagilarni amalga oshirishga imkon berish orqali ijobiy munosabatlarni, xulq-atvor va harakatga yo'naltirilgan o'zgarishlarni rivojlantirishga qaratilgan:

- his-tuyg'ularni samarali tushunish va ifoda etish,
- boshqalarga nisbatan hamdardlik va rahm-shafqatni namoyon eting,
- tegishli va kontekstual tarzda javob bering,
- inklyuziv o'ziga xoslik tuyg'usini shakllantirish,
- o'zaro qo'llab-quvvatlovchi va sog'lom, shaxslararo munosabatlarni o'rnatish va saqlab qolish,

- shaxsiy va jamoaviy maqsadlar sari intilish,
- axloqiy qarorlar qabul qilish,
- o'z jamoalarining faol va ishtirokchi a'zolariga aylanishadi va oxir-oqibat
- inklyuziv, adolatli, sog'lom, tinch va barqaror jamiyatlarni qurish kabi kengroq maqsadlarga hissa qo'shish.

Maktablarda ijtimoiy-emotsional ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish maqsadida quyidagi bosqichdagi ishlarni amalga oshirish lozim:

O'qituvchilar tarkibini o'qitish. O'qituvchilar ijtimoiy-emotsional o'rganish bo'yicha ixtisoslashtirilgan treninglar va seminarlardan o'tishlari kerak. Ular hissiy intellekt, nizolarni boshqarish, muloqot va boshqa ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish usullarini o'zlashtirishlari kerak. O'qituvchilar, shuningdek, ushbu jihatlarni o'z darslariga va talabalar bilan kundalik ishlariga integratsiya qilishga tayyor bo'lishlari kerak.

-Dasturni ishlab chiqish. Boshlang'ich ta'lim muassasalarida ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli o'quv dasturini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday dastur aniq maqsadlar, samarali pedagogik usullar, mazmunli dars mashg'ulotlari hamda baholash mezonlarini o'z ichiga olishi lozim. Dastur doirasida o'quvchilarda o'zini anglash, o'z his-tuyg'ularini boshqarish, empatiya, stressga bardoshlilik, nizolarni konstruktiv hal etish, samarali muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

-Ota-onalarning ishtiroki. Ota-onalar bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Maktablar ota-onalar uchun ijtimoiy-emotsional o'rganishning ahamiyatini tushuntiruvchi va uyda qo'llab-quvvatlash bo'yicha tavsiyalar beruvchi axborot tadbirlarini o'tkazishi mumkin. Ota-onalar maktab tadbirlariga taklif qilinishi yoki yozma materiallar orqali ma'lumot olishlari mumkin.

-Baholash va sozlash. Dastur ishga tushirilgandan so'ng, uning samaradorligi muntazam ravishda baholanishi kerak. Bunga talabalar va o'qituvchilar uchun so'rovnomalar o'tkazish, xulq-atvor va munosabatlardagi o'zgarishlarni kuzatish, akademik ko'rsatkichlarni tahlil qilish va dastur ishtirokchilaridan fikr-mulohazalarni to'plash kirishi mumkin. Olingan ma'lumotlar asosida dastur samaradorligini oshirish uchun sozlanishi mumkin.

Maktablarga ijtimoiy-emotsional ta'limni joriy etish barcha manfaatdor tomonlarning sadoqatini talab qiladi va o'quvchilarning rivojlanishi uchun qo'llab-quvvatlovchi va hissiy jihatdan xavfsiz muhit yaratish yo'lidagi muhim qadamdir. Ammo har bir sa'y-harakatlar farzandlarimiz kelajagiga investitsiyadir!

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Попова, С. В. Социально-эмоциональное развитие детей в условиях детского сада / С. В. Попова, С. Н. Назарова. — Текст : непосредственный //

Молодой ученый. — 2017. — № 50 (184). — С. 260-263. — URL: <https://moluch.ru/archive/184/47303>.

2. Nishanova, Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya [Matn] : darslik / Z.T. Nishanova va boshq. — Toshkent: «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. — 600 b.

3. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении / Под ред. Г. И. Щукиной. — М.: Просвещение, 1984. — 176 с.

4. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М.: Просвещение, 1968. — 189 с.

5. Валлон А. Психическое развитие ребенка. — СПб., 2001. — 208 с.

6. Инновационные технологии дошкольного образования в современных социокультурных условиях / Г. В. Фаина [и др.]. — Балашов, 2004. — 64 с.

7. Никитин, Б. П. Ступеньки творчества, или Развивающие игры / Б. П. Никитин. — М., 1991. — 160 с.

8. Yakhoyokhonovich, A. U. (2025). Methodology Of Effective Use Of Social Networks In The Development Of Social Intelligence Prospective Teachers. Nvpubhouse Library for European International Journal of Pedagogics, 5(11), 43-47.

9. Yakhoyokhonovich, A. U. (2025). Philosophical And Ethical Foundations For The Development Of Social Intelligence In Future Educators Prospective Teachers. Library of Current Research Journal of Pedagogics, 6(11), 31-35.

10. Azamov, U. Ta'lim Jarayonida Ijtimoiy Intellectni Rivojlantirishning Milliy Qadriyatlarga Asoslangan Modeli. Maktabgacha va Maktab Ta'limi Jurnal, 674884.

11. Azamov, U. Y. (2025). TA'LIM JARAYONIDA IJTIMOIIY INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION TEXNOLOGIYALARI. Inter education & global study, 3(11 (1)), 56-65.

12. Roziqova, M. O. Q., & Xasanboyeva, G. (2025). Bolalar psixologiyasi va shaxs rivojlanish bosqichlari. Science and Education, 6(12), 595-599.